

ԴԵՐԵՆԻԿ ԴԵՄԻՐՃՅԱՆ

Վ Ա Ր Դ Ա Ն Ա Ն Ք (Հատված)

Հայոց ժողովուրդը գործում էր իր գերագույն ճիգը—փրկում էր իրեն... Դաժան էր այդ ճիգը, անգութ, և դրա մեջ էլ էր նրա գերագույն իմաստությունը: — Փրկությունը: Վարդանի և Վարդանանց արյունը տվեց նրան այդ նվերը:—Հնարք: Հնարավոր էր, ուրեմն և պետք է փրկվել: «Գազանը խոցված էր կարկեր»:

Ատոմը, Արշավիրը, Համազասպը երբեմն ետ էին նայում անցած ճանապարհին և տխրությամբ հիշում այն քաջերին, որ այս ճանապարհով եկան այս հաղթությունը ձեռք բերելու:

Գյուղացիական զանգվածներն սկսեցին ազդել իրենց թվով: Չորքն սկսեց սեղմվել նրան, ջերմանալ նրանով:

Սրտապնդիչ էր երկիրը: Ռամկական, ժողովրդական դիմադրությունը ծավալվեց, սկսեց ամեն կողմից հարվածել պարսից զորաքանակին, ցերեկային հարվածներին հաջորդեցին գիշերայինները: Ապա սկսեցին զգգգել թշնամուն, բաժան-բաժան ափին, գցեցին իրենց հետևը լեռներն ու կիրճերը, սկսեցին մաշել ամեն ժամ անդադար:

Գնում էին հայոց ժողովրդի հետևից Նյուսալավուրտը, Դողվընը, հետևից Միհրներսեհը, Պերոզը, Վախթանգը, մոգպետները: Նաև Վասակը՝ իր դավաճանակիցներով:

«Վիրավոր գազանը» սակայն համատ էր ընկել հայոց ժողովրդի հետևից, մոռնում էր, խորդում էր իր փղերով, խրխնջում էր իր բազմահազար նծույզներով, գրկում, որոտում էր, թեև գնում էր հաղթանակի

երթով, քայց չէր կարողանում հաղթահարել: Պատրանք էր այդ հաղթությունը: Բանակը ձեռքից գնացել էր, մաշվում էր:

Հեռու հորիզոնում, հյուսիսային կողմը մի փոշու հրաշեկ սյուն ծայր առավ և սկսեց վեր ոլորվել թաթառի նման: Նա քանի գրնում աճում էր:

Մրաժայր սևինքներ քաժանվեցին նրանից և սլացան դեպի Վարդանանց կույտը քանակը:

— Վրացիներն են, աղվանները,—գոչեցին զինվորները:

Մրատեսները ջոկել էին երկու խառն զորաքանակի դրոշները:

Աննկարագրելի ցնծությունը համակեց երեք եղբայր ժողովուրդների զորքերին: Ցնծություն, որ ծանոթ է նեղ օրերին, երբ վրա է հասնում հույսը:

— Վաշա՛ա՛ա՛... Կեցցե՛ն,—գոչումները խառնվեցին իրար, ինչպես և քանակները և իսկույն կեղծ գործի անցան ազատության զենքերը:

Օգնական ուժերը ժամանակին հասան: Սկսվում էր թշնամու մաշման երկարատև, ծանր շրջանը:

Արյունոտող հայ զորքը իր մեծ զոհերի գնով հիմք էր դրել հաղթության, զոհեր, որ եղան սև դավաճանության շնորհիվ: Անդրկովկասյան երեք ժողովուրդների միացյալ ուժերը հաղթանակով պսակեցին բրոնակալության դեմ ուղղած պայքարը, մի հերոսական պայքար, որ ավելի ամրապրկեց անկեղծ եղբայրության մեծ գաղափարը:

րը, որ հնուց անտի կար այս ժողովուրդների մեջ:

...Կատարվեց կատարվելիքը: Արհավիրքը, որ այնպես դրդալից եկել էր՝ հիմա փոփոխվում էր իր հետապնդած ճանապարհին և սկսում անցնել: Կովում էր Արտակը և շուտ-շուտ ինքն իրեն հարցնում. «ո՞ր է Անահիտը, Աստղիկը, ո՞ր են Մամիկոնյան տիկիները, Մեծ Տիկինը, Խանդութը, ո՞ր են Պողոսը, արտաշատցի երիտասարդները... Արծվի՜ն»,—բարձր ձայնում նա, և նրա սիրտը մղկտում էր:

Վերջացավ անձնական ամեն տեղն ու երազ, վերջացան անձերը, եկավ Մեծ Ընդհանրականը՝ Աշխարհն հայոց: Նա սկսեց սայրել: Հաղթում էր նա: Այս բոլոր կոլիդների հոգու խորքում արդեն կայծում էր փրկության կրակիկը: Նա պլավում էր մի փոքրիկ աստղիկի չափ, բայց լուսավորում էր ողջ Աշխարհն հայոց:

Կայծակի պես զարկում էին այստեղ այստեղ վրաց, հայոց և աղվանից զորամասերը. բռնակալը գալարվում էր հուսահատության մեջ:

Նայում էր Արտակը հեռուն, մոտիկ և նրա աչքովն էին ընկնում նրանք, որոնց համար բախտը գրել էր՝ վերապրել և պատմել թե ինչպես եղավ բանը: Մերթ կոլիդ զորագնդերի մեջ երևում էր Ներշապուհը՝ համառ ու դիմադրող, մերթ Համազասպը՝ ներքուստ ներհակ ու դիմացկուն, երբեմն վշտահար Հազարապետը՝ հիմար ու ռիսկոս, վերակոչած, երբեմն Արշավիրը՝ հուսադիր, լավատես... Ահա՛ եզնիկը, Ղևոնդ Երեցը, Եղիշեն՝ իմաստուն ու ոգելից: Արտակ Մուկացին լսում էր Եղիշեին: Եղիշեն պատմաբանում էր.

—...Յազգեն Մամիկոնեից՝ քաջն Վարդան, յազգեն Խոռխոռունեաց՝ Խորենն կոլիդի, յազգեն Պալունեաց՝ արին Արտակ, յազգեն Գնթունեաց՝ զարմանալին Տաճատ, յազգեն Դիմաքսեանից՝ իմաստունն Հմայակ, յազգեն Քաջբերունեաց՝ հրաշակետուն Ներսես, յազգեն Գնունեաց՝ մանուկն Վահան, յազգեն Ընծայնոց՝ արդարն Արսեն, յազգեն Սրվանձտեայ՝ յառաջադեմն Գարեգին...

—...Ե՛վ տիկնայք փափկասունք Հայոց աշխարհին, և՛ գեղջկուհիք քաջակորույք և ...առհասարակ ժողովուրդն հայոց զինվորյալ...

Լսում էր Արտակ Մուկացին, հիշում անձնակներին, սիրելիներին ծանոթ անծանոթ բյուրավորներին, որ ընկան, և իբրև երագում կովում էր մնացողների շարքում, որ սիրտը ամոքի:

Հայոց աշխարհի ձորերից ու դաշտերից խումբ-խումբ, մենակ, երբեմն և սովաթ զանգվածներով գալիս էին գյուղացիներ զինված ամեն ինչով որ կարելի էր, գալիս էին անվերջ, սպառնալիորեն անվերջ, համարում և զորացնում էին կոլիդ զորամասերը: Քանի գնում, կոփվում էին մարտիկները, դառնում կատաղի, խոցող, հանդուգն:

Կովում էին հայ, վրացի, աղվան շինականները և զինվորները, կովում էին բրոնզակալության դեմ ցատկոտ և տոկունությամբ, կովում էին խաղաղության և արդարության երագով:

Այսպես անցան օրեր, տարիներ, անցան դարեր...

(«Վարդանանք», Երևան, 1951, էջ 717—720)

